1. ДЕФИНИЦИЈА И ЗНАЧАЈ СТАНДАРДА КВАЛИТЕТА

1.1.Уводни део и ЕУ легислатива

Стандард представља гарантовани ниво квалитета добара, роба и услуга. Трговина пољопривредним производима на светским берзама мери се у милијардама тона и долара. Управо зато је неопходно стандардизовати прописе о квалитету, промету и преради производа. Стандард мора да буде објављен у званичном документу и његова улога је да јасно одреди ток процедура које гарантују поузданост. Треба да олакша функционалност и компатибилност, али и да подржи безбедност купаца и јавног здравља. Сваки стандард се у оквиру једне администрације усклађује са већ објављеним, а земље чланице Европске Уније (ЕУ) усклађују своје са европском легислативом. Стандард је камен темељац развоја производа и робе, а свака услуга се лакша прихвата уколико је стандардизована. Његова сврха је развој и имплементација нових информација из области привреде које имају за циљ олакшавање начина живљења.

Људи су одувек трговали пољопривредним производима. Племена су размењивала пољопривредна добра још из номадских времена. Развојем саобраћаја и логистике трговина пољопривредним производима је олакшана, а повећањем насељеност наше планете је дошло и до потребе за интензивнијом производњом. Животни стандарди су се побољшали услед повећања продуктивности рада, економичности и дохотка произвођача и купца. Све ово је водило порасту квалитета пољопривредних производа и проширења асортимана. У свим гранама привреде, тако и у аграру дошло је до школовања кадрова и почела су стручна усавршавања. У последњих сто година дошло је и до развоја научно истраживачког рада, најпре у области биологије и хемије, а касније и пољопривреде. Агрономска струка је заслужна за *Зелену револуцију* и делимичног решавања проблема светске глади.

Са друге стране, интензификација пољопривреде је довела до веће употребе горива, мазива и машина, чиниоца који су својим деловањем довели до негативних исхода по животну средину. Уравнотежени однос пољопривредне производње и природе је постао приоритетни задатак, који има за циљ да умањи негативне утицаје интензификације на спољну средину и деградацију животне средине. Бројне су изјаве истраживача како је делимично смањење привреде у току ковид-19 кризе у свету довело до позитивних утицаја на очување природе. На будућим генерацијама је одговор на питање како искоришћавати природне ресурсе, без угрожавања средине, а да ипак задовоље своје потребе. Уједињене нације (УН) су у Штокхолму 1972. одржале прву конференцију са темом одржавања животне средине функционалном и о њеном развоју. Касније долази и до усвајања значајних препорука, у циљу стандардизације бриге о спољашњој средини. Прва таква је

потписана у Рио де Женеиру (1992), декларација о животној средини и развоју. У њој се говори да је људско биће у центру одрживог развоја и да је суверено право сваке земље да користи сопствене ресурсе, ако тиме не наноси штету другим државама. Такође, *Агенда 21*, чији је потписник и Република Србија истиче да је човечанство достигло критичну тачку у свом развоју и да се развојна политика мора мењати и прилагођавати, не би ли се умањила деградација ресурса. Управо зато је била неопходна стандардизација промета робе и услуга, којој су претходиле конвенције о промени климе, биолошкој разноврсности и усвојени принципи о управљању и одрживом развоју свих типова шума. Данас су *ЕУ стандарди* о пољопривреди подељени у осам група: (1) безбедност и квалитет хране, (2) газдинства, (3) риболов, (4) шумарство, (5) одржива пољопривреда, (6) трговина пољопривредним производима, (7) биљке и биљни производи, (8) животиње и животињски производи. Свако од ових стандарда чини одвојено поглавље у ЕУ и као такво сачињено је од низа обавезујућих ствари које произвођач мора да испуни.

Безбедност и квалитет хране (Food safety and quality) у модерно време представља једно од окосница бивствовања човека на свету. Порекло хране и могућност праћења токова хране и прераде исте заврђује прво место у поредку, када је реч о безбедности. Иза тога следи сертификација, која подразумева декларације квалитета о производима у промету. Сертификација органске производње, о којој ће касније бити речи, заузела је одвојено место, такође у истом одељку. Стандарди и декларације су део који следи, а обухватају састојке, адитиве, суплементе и увођење нових производа у промет. Посебна важност дата је здравственом стању пољопривредних производа, односно праћења употребе пестицида и хербицида, отпорности на антибиотике, ГМО организмима и другим загађујућим супстанцама. Правила која обухватају паковање, руковање и транспорт су следећи стандард који пољопривредни произвођач мора да савлада. И на крају контролисање превара, лажи и обмане у свим претходним корацима је последњи стандард који произвођач мора да испуни.

Газдинства (Farming) обухватају шест нових стандарда, које је неопходно да се пољопривредни произвођач придржава, уколико је то у његовом интересу за побољшање производње. Унутар овог стандарда је први онај који регулише правила и подршку органској производњи и сертификацији. Представља врло сложен стандард, чије захтеве није лако испунити, но с обзиром на исплативост ове врсте производње, бројна су домаћинства која су кренула овим путем. Други је интернационална сарадња и међународни договори. Овде су решена питања интернационализације пословања између земаља чланица и земаља ван ЕУ. Европа подржава развој младих фармера и бројни су стадарди који регулишу и подстичу овај вид производње. Преостала три су легислативног карактера и сачињена су од презентације података у овом сектору, регулисања руралних крајева, али и две актуелне ствари, *Брегзита* и стандардизације одговора у вези са корона вирусом.

Риболов (Fisheries) је унутар Европске Уније регулисан сетом правила и стандарда које обухватају аквакултуру, регулацију илегалног риболова, регионалне споразуме, као и бројне податке о дозвољеним и недозвољеним средствима у риболову.

Шумарство (Forestry) посебну пажњу придаје стандардима у организовању агрошумарства, при чему су на првом месту пољозаштитни појасеви, који служе у сврху очувања пољопривредног земљишта и усева. Мултифункционално шумарство је други важан стандард који треба да се поштује у овом сектору уз бројне регионалне легислативе и њихово усклађивање са општим.

Одржива пољопривреда (Sustainable agriculture) је сет најмодернијих стандарда у оквиру ЕУ. Она обухвата социјалну и економску одрживост, смернице за модернизације пољопривреде, одрживост животне средине и један од најважнијих стандарда, *CAP* (*Common Agricultural Policy*). С обзиром да пољопривреда заузима важно место у ЕУ, овај стандард дефинише друштво, спољашњу средину и економију.

Слика 1. *Common Agricultural Policy*
Извор: https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/sustainability/sustainable-cap_en

Пољопривредне активности зависе од повољних услова спољашње средине, што дозвољава произвођачима да користе природне ресурсе, стварају производе и пласирају их на тржиште. Због те спреге три фактора, овај стандард комбинује сва три приступа у један и позива се на један од најважнијих ЕУ докумената у сектору агрономије, *European Green Deal*. Он представља акциони план који ће да усмери свет ка безбеднијем коришћењу природних ресурса, смањи загађење Земљине кугле и ревитализује умањени биодиверзитет. Овај акциони план укључује и усвајање закона (*European Climate Law* EUR-Lex COM/2020/80) све са циљем неутрализације климатских промена по планету.

Трговина пољопривредним производима (Trade) је од почетка пољопривреде и човековог живота један од најважнијих сектора, јер никада човек није производио све, него је увек тежио размени добара и на тај начин опскрбљивао своје потребе. Стандарди у

трговини обухватају анализу интернационалних правила, пољопривредне берзе и пијаце, дефинисање увоза и извоза са чланица које нису у ЕУ, као и бројна друга правила која служе за усаглашавање трговинских споразума и легислатива.

Биљке и биљни производи (Plants and plant products) су за ратаре регулисани најважнијим стандардима у области агрономије. Укључују очување здравља биљака, уз помоћ ког се делује на цео агробиосистем. Семе и репродуктивни материјал су у свим земљама света регулисани законима. Закон који у Србији регулише овај сектор је *Закон о семену*, који уз бројне пратеће правилнике даје правне инструкције произвођачима семена шта је дозвољено у овом сектору пољопривреде и на који начин. *Community Plant Variety Office* (*CPVO*) дефинише значај интелектуалне својине појединца који је ствараоц семена и даје права оплемењивачу на накнаду за то, с обзиром да делује у интересу друштва. Узгој воћа и поврћа је регулисан посебним сетом стандарда, као и цвеће.

Животиње и животињски производи (Animal and animal products) представљају прави изазов у регулисању производње и трговине. Један од најважнијих проблема који је било важно дефинисати је транспорт и употреба животињских производа. Мониторинг и контрола током узгоја уз бригу о животињама и производа од животиња су захтевни стандарди, за чије је доношење било потребно много усаглашавања међународних правилника.

Савремена пољопривреда је уз много бенефита, довела и до деградације земљишта, загађења ваздуха, генетски модификованих организама и сл. Сви ови чиниоци су без поговора учествовали у нарушавању природе. Препорука ФАО организације (*Food and Agriculture Organization*) је стварање новог концепта одрживог развоја пољопривреде, кроз три аспекта. Први је еколошки, кроз очување природних и људских ресурса, други је социјални – који укључује смањење сиромаштва и побољшање квалитета живота. И на крају трећи је економски, који подржава диверзификацију руралне економије, повећање њене конкурентности и ефикасније искоришћавање ресурса. UNECE (*United Nations Economic Commission*), као и ЕУ има читав сет правно необавезујућих правних инструмената којима је могуће регулисати пољопривредну производњу - од њиве до трпезе (*from farm to fork*).

Алтернативни видови пољопривреде се намећу код решење у погледу смањења деградације животне средине. Право на здраву животну средину стручњаци из области међународног јавног права тумаче као право у настајању и стога сва европска легислатива остаје као правно необавезујућа. Временом се пољопривреда поделила на три гране. Прва је ГМО, која је у неким земљама законом регулисана и која почива на употреби генетског инжењеринга и уношења гена једног организма у други организам. Овај вид производње има оправдање у вишим приносима и што би врло вероватно могла да реши проблем светске глади. По подацима ФАО организације, претпоставља се да ће до 2050. године на Земљи живети више од 9 милијарди људи и мало је вероватно да ће било који други начин

узгоја биљака и животиња моћи да нахрани све људе на планети. Други вид пољопривреде је конвенционална пољопривреда, која неупитно троши природне ресурсе и због које су легислативе и почеле да се уводе. И трећи су алтернативни видови производње, међу којима предњачи органска пољопривреда. С обзиром да почива на ниским инпутима и противи се употреби хемијских средстава, сматра се више еколошком и врло повољном за животну средину. Основни циљ оваквог начина узгоја биљака и животиња је очување еколошке равнотеже и здравља људи. Уколико знамо чињеницу да је органска пољопривреда са једне стране најстарији вид пољопривреде, а са друге стране најмлађи, онда је природно да је највише и стандардизована и контролисана. Храна из органског узгоја је стандардизована, па је као таква препозната и најбоља за будућа покољења. У Италији од 2005. године све школе имају обавезу да припремају органске оброке за децу. У Немачкој је ситуација врло слична, а у САД-у је 2010. године на иницијативу прве даме, Мишел Обаме усвојен *Healthy, Hunger-Free Kids Act of 2010* закон који регулише исхрану у основном школству и упућује их на органски произведену храну.

Међутим, с обзиром да је овакав вид пољопривреде најисплативији, због високих субвенција развијених земаља, јавила се потреба за увођењем стандарда. Да би се гарантовала безбедност и квалитет хране, потребно је увести одређена правила за производњу и прераду хране. Стандарди су норме којима су прописане поједине особине и карактеристике производа, методи испитивања производа и њиховог начина паковања. Они представљају документ у којим се утврђују правила или смернице за обављање одређених активности, са циљем остваривања реда. Стандардизација се дефинише као процес утврђивања и припреме правила која регулишу активности у некој области. Стандард у некој области даје основ за обезбеђивање квалитета роба и услуга и обухвата све етапе производног процеса. Циљ стандардизације је да се омогући свим предузећима, произвођачима и другим правним лицима да примењују јасан и ефикасан систем управљања квалитетом. Сви стандарди настају као симбиотички резултат сарадње науке са праксом. У нашој земљи област пољопривреде је регулисана стандардима који произилазе из Института за стандардизацију Србије. На тлу ЕУ област пољопривреде је регулисана *Codex Alimentarius Commission*, међународна институција основана 1963. године, са циљем да прописује међународне стандарде за храну у оквиру ФАО организације.

Слика 2. *Codex Alimentarius Commission* заглавље, које се користи за сваки стандард.
Извор: https://ec.europa.eu/food/sites/food/files/safety/docs/codex_ccffv_13_agenda-item-4b_en.pdf

Њихов задатак је да предлажу Европском парламенту законе и правилнике који регулишу стандарде везане за квалитет и безбедност хране, као и хигијенске исправности. Тридесетак година од оснивања (1999) ФАО организација је заједно са WHO (*World Health Organization*) преименовала *Codex Alimentarius* у комисију. Главни резултат рада комисије је доношење сета стандарда, смерница, кодекса и препорука са циљем заштите произвођача, уз обезбеђивање коректне праксе у трговини храном. Све издате смернице од стране комисије имају за циљ да олакшају усклађивање услова за производњу пољопривредних производа на међународном нивоу.

1.2. Најчешће коришћени ISO стандарди у привреди и пољопривреди

ISO (*International Organization for Standardization*) или међународна организација за стандардизацију је мрежа националних института из 164 земље, са седиштем у Женеви (Швајцарска) и основана је 1947. године. Има за циљ доношење јединствених стандарда у целом свету и представља престиж када је реч о уобличавању производње. Овај стандард повећава конкурентност фирми и производа, али и даје темељ државама за стварање правно обавезујућих оквира. Потрошачима нуди проширену понуду и јача конкурентност међу произвођачима, чиме смањује цену коштања и ствара сигурнију и квалитетнију трговину, али и повољније цене. ISO представља агенцију Уједињених нација и она је независна и невладина организација.

Слика 3. *International Organization for Standardization* лого, често видљив на улазним вратима фирми које послују у складу са њиховим стандардима.
Извор: http://tqmkonsalting.com/usluge/standardi/sistemi-menadzmenta/iso-9001-qms/

Први стандард који представља и један од најважнијих је ISO 9001:2015, познат и као систем менаџмента квалитетом. Представља међународно признат стандард за систем управљања квалитетом (QMS). Он је оквир за спровођење система менаџмента квалитетом и пружа могућност за организационе активности у погледу квалитета производа и услуга. Овај стандард омогућава низ принципа који обезбеђују логичан приступ управљању

пословним активностима да доследно остваре задовољство код купаца. Сврха ISO 9001:2015 стандарда је повећање ефикасности организације кроз примену процесног приступа.

Други стандард од великог значаја за рад у пољопривреди је ISO 14001:2015 систем менаџмента заштите животне средине. Јавио се као последица неодговорног понашања компанија у пољопривреди, употребе превише хемијских средстава и др. Имплементацијом овог стандарда се дефинише који производних процес највише загађује спољашњу средину. Након детерминације дела процеса долази до постављања реалних циљева и увођења неопходних мера за умањење загађења.

Следећи стандард који је неопходно обрадити је ISO 22000:2018. Овај стандард дефинише сет правила које је неоходно утемељити зарад здравствене безбедности хране у ланцу производње. Овај стандард је поздан систем који је у сагласности са HACCP стандардом и потврђен је од стране ФАО организације. Усаглашен је са хигијенским регулативима и контролом ризика здравстене безбедности хране.

HACCP (*Hazard Analysis Critical Control Points*) је стандард који дефинише безбедност хране који се заснива на анализи и контроли могућих биолошких, хемијских, микробиолошких и физичких опасности којима су изложене сировине и које би могле да доведу до опасности при руковању, производњи, дистрибуцији и конзумацији крајњег производа. Примена овог стандарда је обавезујућа у ЕУ, али дистрибуција свих производа је олакшана и уколико га имају уведене компаније ван ЕУ. У Србији је примена овог стандарда такође законска обавеза, објављена у Службеном Гласнику 41/2009.

Слика 4. HACCP (*Hazard Analysis Critical Control Points*) стандард, обавезан и у Р. Србији
https://www.caasint.com/eurogate-logistics-obtain-haccp-certification/

1.3. Други стандарди у пољопривредној производњи

Деградација животне средине је изазвана развојем целокупне привреде, те је томе свој негативан допринос дала и интензивна пољопривредна производња. Бројни

су разлози због чега је било неопходно организовати алтернативни вид пољопривредне производње, који би могао да доведе до релаксирања употребе штетних супстанци за човека, животиње и спољну средину. Да би нека пољопривредна производња могла да буде заснована по принципима органске пољопопривреде најпре мора да испуни одређене услове. Један од првих је да се производња одвија на земљишту где се три године нису користили хемијски препарати. Овај период је од значаја за чишћење остатака хемијских ђубрива у земљишту и зове се период конверзије. На органским парцелама мора да се води рачуна о употреби свих хемијских препарата и да се користе само дозвољени правилником или важећим стандардом. Употреба ГМО организама је забрањена, као и свих хемијских супстанци. Физичка изолација од конвенционалних усева, вођење детаљних дневника пољопривредне производње, сталне најављене и ненајављене инспекције су нешто што смо раније имали само у семенској производњи, која је одувек регулисана законом, а сада имамо и у органској производњи. У Србији постоје сертификационе куће које врше непрестан надзор и контролу производње, што је у складу са стандардима органске производње.

Кошер је назив стандарда у пољопривредној производњи који гарантује да је цео циклус добијања крајњег производа у складу са Торахом (пет пророка Мојсијевих књига). Оригиналан превод речи кошер је одговарајући, односно исправан. Када је храна у складу са овим стандардом погодна је за припаднике јеврејске заједнице. Неки од основних захтева кошер стандарда су да се животиње хране из одговарајућих посуда, да су заклане на одговарајући начин и да животиње жваћу храну (преживари). Тиме овце и краве испуњавају овај стандард, а свиње и зечеви не (тачно објашњење из књиге Мојсијеве каже да: "*шта год да има папке и папци су му раздвојени и прежива, то једите. Али има оних што преживају или имају само папке раздвојене, не једите, као што је камила, јер прежива, али има папке спојене. Меса од њих не једите нити се стрва њиховог одевајте – јер вам је нечисто*). Сиреви су у складу са кошер стандардом, све док су произведени од животиња које жваћу храну. Неки производи од грожђа нису дозвољени.

Халал, као и кошер представља верски стандард, односно у складу са религијом. Превод речи халал је дозвољено и практикују га припадници муслиманске заједнице. Храна произведена је припремљена на овај начин је у складу са шеријатским законима и као таква подмирује потребе великог дела планете (1,8 милијарде људи или 24.1% од укупне светске популације). Примена халал стандарда забрањује употребу свињског меса, крви, животиња месоједа, птица грабљивица, адитива и емулгатора (Е120), употребу алкохола у припреми јела, као и клање животиња које су заклане у име неког другог бога, а не Алаха. Халал тржиште држи 12% светског промета хране и пољопривредних производа.